

Кочкадамян А. Г.,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Чинним Цивільним процесуальним кодексом України передбачено три форми провадження цивільного процесу в суді першої інстанції: наказне провадження, позовне провадження та окреме провадження (ч. 2 ст. 19) [1], а об'єктом судового захисту є права, свободи чи інтереси, що виникають із відповідних правовідносин.

У ЦПК України окреме провадження визначено як вид неპозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 1 ст. 293 ЦПК), а також передбачено перелік цивільних справ, що віднесені законом до складу справ окремого провадження (ч. 2 ст. 293 ЦПК).

Проблеми охорони прав та інтересів шляхом встановлення судом фактів, що мають юридичне значення, теоретичні та практичні питання становлення, розвитку й функціонування окремого провадження загалом та окремого провадження у справах про визнання спадщини відумерлою зокрема, досліджувались такими українськими вченими-процесуалістами, як С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. Г. Бобко, Й. Г. Богдан, І. В. Венедіктова, О. В. Гетьманцев, Л. Є. Гузь, К. В. Гусаров, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка, В. В. Комаров, Л. В. Красицька, В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, О. Є. Кухарєв, Л. А. Музика, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова, С. Я. Фурса, Г. В. Чурпіта, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок та інші.

З-поміж переліку справ, що розглядаються судом в порядку окремого провадження, виокремлюються справи про визнання спадщини відумерлою. Для цієї категорії цивільних справ характерна різна сутність і специфічна матеріально-правова природа, яка визначається певними особливостями об'єктів й способів судового

захисту. Окрім того, таким справам притаманні особливості суб'єктного складу учасників, предмета судової діяльності та процесуального порядку розгляду й вирішення справ. У свою чергу об'єктами судового захисту в окремому провадженні у справах про визнання спадщини відумерлою можуть бути як законні інтереси, так і неоспорювані суб'єктивні права фізичних, юридичних осіб або держави.

Питання відумерлої спадщини врегульоване Цивільним кодексом України. Так, ст. 1277 ЦК України окреслено підстави для визнання спадщини відумерлою, зокрема це: відсутність спадкоємців за заповітом і за законом; усунення спадкоємців від права на спадкування; неприйняття спадкоємцями спадщини, а також відмова спадкоємців від її прийняття [2].

За наявності однієї з наведених підстав орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою – після спливу одного року з часу з дня смерті спадкодавця або з дня оголошення судом його померлим (ч. 3 ст. 46 ЦК України).

Процесуальний порядок визнання судом спадщини відумерлою визначений главою 9 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України. Суд визнає спадщину відумерлою за правилами окремого провадження. Відумерлою є спадщина, визнана як така на підставі встановлення судом існування (чи не існування) кількох юридичних фактів (окрім, самого факту смерті спадкодавця, такими фактами можуть бути: відсутність спадкоємців за заповітом та законом, усунення спадкоємців від спадщини тощо) та виконання відповідним органом місцевого самоврядування необхідних процедурних (процесуальних) дій, спрямованих на набуття територіального громадою прав та обов'язків померлої особи [3].

Заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених ЦК України, подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини. Також заява про визнання спадщини відумерлою може подаватися кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – власниками або користувачами суміжних земельних ділянок. У такому разі суд залучає до розгляду справи органи місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та/або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Заява про визнання спадщини відумерлою розглядається в порядку окремого провадження, відповідно до вимог ст. ст. 293, 294, 334–338

ЦПК України. Важливим є те, щоб у заяві про визнання спадщини відумерлою були вказані такі відомості, як час і місце відкриття спадщини; інформація про майно, що становить спадщину; а також наведені докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю, або ж про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, чи про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, чи про відмову від її прийняття (наприклад, факт настання смерті спадкодавця підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим РАЦС, або судовим рішенням). Можна стверджувати, що захист інтересів заявника можливий лише за умови надання доказів.

Участь заявника при розгляді судом справи про визнання спадщини відумерлою є обов'язковою, так само обов'язковим вбачається і повідомлення усіх заінтересованих осіб і залучення до участі у справі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Своєю чергою, суд, встановивши факт відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, або усунення спадкоємців від права на спадкування, або ж прийняття спадщини чи відмови від її прийняття спадкоємцями, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону.

Варто зазначити, що спадщина, не прийнята спадкоємцями, охороняється до визнання її відумерлою відповідно до ст. 1283 ЦК України. Таким чином, якщо спадщину визнано відумерлою, витрати на охорону спадкового майна відшкодовуються органом місцевого самоврядування, який від імені територіальної громади здійснює право власності щодо спадщини, яку визнано відумерлою (ч. 4 ст. 1283 ЦК України).

Варто зауважити, що до тих пір, поки відумерла спадщина не перейде у власність, наприклад, територіальної громади на підставі відповідного судового рішення, спадкове майно має бути описане, та відповідно до закону забезпечується його охорона, яка покладається на нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а у разі його відсутності – на відповідний орган місцевого самоврядування (селищні, сільські ради).

Відтак, якщо власником відумерлого майна стала територіальна громада, вона зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 ЦК України. Якщо ж такими власниками відумерлого майна є декілька територіальних громад, вимоги кредиторів спадкодавця задовольняються ними пропорційно до вартості відумерлого майна, набутого у власність кожною з них.

Отже, відумерла спадщина – та, яка залишилася після смерті власника і не перейшла іншій людині (спадкоємцю), зокрема, це може бути будинок, квартира чи земельна ділянка, у визначений законом термін вона має перейти у власність суб'єктів звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, до яких віднесено орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням; кредитор спадкодавця; власники або користувачі суміжних земельних ділянок, якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

З урахуванням вищевказаного можемо зробити наступні висновки. Справи про визнання спадщини відумерлою мають як свої особливості, що обумовлюють специфічний порядок їх розгляду і вирішення, так і спільні риси, які дають підстави об'єднати їх в окремий вид провадження. Кожній особі для захисту в суді свого права чи інтересу необхідно довести наявність того чи іншого юридичного факту та надати відповідні докази щодо цього. Більшість юридичних фактів може бути доведено на підставі офіційних документів. У той самий час, якщо такі документи відсутні, то особа втрачає можливість отримати права, які б могли виникнути на підставі таких документів. Встановлення юридичних фактів є одним із видів справ окремого провадження.

Статус відумерлої спадщини в порядку окремого провадження визначає суд, за рішенням якого вона переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням. Відтак, ніким не успадкована нерухомість стає власністю територіальної громади, у межах якої вона розташована.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (редакція від 15 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (редакція від 10 червня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Відумерлість спадщини. *«WikiLegalAid» – довідково-інформаційна платформа правових консультацій.* URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>

4. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 312 с.